

JORDÁN FERENC:
AZ EMBER VÉGE A TERMÉSZET ESÉLYE
Helyünk a földi ökoszisztémában

A földi bioszféra egy rendkívül összetett, az évmilliárdok alatt összecsiszoló, ám folyamatosan átalakuló dinamikus rendszer. E mondat, bár igaz, semmit nem mond el arról, hogy milyen mechanizmusok tartják egyensúlyban a bioszférát vagy kisebb léptékben az ökoszisztémákat, de arról sem mond semmit, hogy milyen okok vezethetnek egy hosszú időn át stabil ökoszisztéma átrendeződéséhez vagy akár összeomlásához.

A könyv első fejezete, mely *A régmúlt – egyenlőség* címet viseli, pontosan azt tárgyalja, hogy a fajok együttélése, közösségekbe, ökoszisztémákba rendeződése milyen módon valósul meg, milyen közvetlen és közvetett kölcsönhatások vannak közöttük, hogyan hat a klíma lassabb vagy gyorsabb változása e kapcsolatrendszerre, hogyan fonódnak össze az ökológiai és az evolúciós időskálán zajló változások. Egyáltalán hogyan is működött ez a rendszer, amikor az ember még nem avatkozott közbe. Teszi ezt úgy, hogy ügyesen egyensúlyoz a konkrét példák és az általános szabályszerűségek ismertetése között, jól érthető, élvezetes, sokszor humoros nyelvet használva.

Ezzel az elméleti alappal felvértezve jut el az olvasó *A múlt – teljes kontroll* című fejezethez, melyben a szerző röviden felvázolja, hogyan aknázza ki az ember a Föld minden erőforrását, és hogyan vált eközben egyre függetlenebbé minden biológiai szabályozástól. Áttekintést ad arról, ahogy fajunk egyre inkább mindent irányítani, felügyelni és uralni akart (és akar ma is), megmutatva, hogy sokszor a jelenlegi „zöld” vagy „ökológiai” beruházások mögött igazából ugyanaz a közvetlen haszonra törő, a természetet károsító emberi magatartás húzódik meg. Eközben számos hazai elrettentő példán keresztül mutatja be ezt a túlhaladott szemléletet.

Az ezt követő fejezet, *A jelen – globális kihívások* a korábbiakhoz hasonlóan számos példán keresztül mutatja be, hogy az ember természetkárosító hatása mára olyan jelentős és kiterjedt, hogy térben és időben is nagyon távolra jut el. A klímaváltozás okozta vízhiány, a fajok tömeges kihalása, a talaj leromlása, a túlhalálszat, az állatokat és az embereket veszélyeztető járványok mind-mind egymással összefüggésben arra a közös okra vezethetők vissza, hogy egyre többen vagyunk, és egyre erősebben avatkozunk bele a természet folyamataiba. Ráadásul a problémák legfőbb okozói és elszenvedői a legtöbb esetben nem azonosak,

ami tovább nehezíti, hogy közös választ adjunk a kihívásokra. Jordán Ferenc könyve érzékletesen mutatja meg, hogy a kapitalizmus versenyszemlélete, mely a folyamatosan növekedő fogyasztáson alapul, még a természetvédelemben is nagy károkat okoz, egyszerűen azért, mert bár itt is verseny van a forrásokért, valójában nincs értelme versenyeztetni az ökoszisztémákat fontosság szerint, hiszen együttes, stabil működésükre volna szükség.

Miközben nagyon is tudok azonosulni a szerző indulatoktól sem mentes elkeseredésével, számos helyen úgy érzem, hozhatna biztatóbb példákat is, mondhatna több konkrétumot ahelyett, hogy „okos tervezéssel” vagy „a helyi viszonyok figyelembevételével” kifejezésekkel jeleznék, hogy óvatosan kell belenyúlni a természet folyamataiba, ha már mindenképpen beleavatkozunk. Többször is előjön a könyvben, hogy a megoldáshoz elsősorban csökkenteni kell a Földön élő emberek számát. Rendben, de hogyan? Van erre jó, gazdaságilag és etikailag is elfogadható javaslat? Milyen időskálán? Hogyan lehet ezt elfogadtatni az emberekkel? Ezekre a nyomasztó, de lényeges kérdésekre csak az utolsó fejezetben kap egy-két bizonytalan választ az olvasó.

Bár a könyvben kisebb hangsúlyt kap, véleményem szerint az emberi populáció méreténél talán még nagyobb probléma a fogyasztás folyamatos növekedése. Erre jó példa Magyarország, ahol a népesség lassan fogy az utóbbi ötven évben, de a természetes élőhelyek veszélyeztetettsége, degradációja sajnos nem csökkent, sőt tovább nőtt! Pontosan azért, mert közben az életszínvonal növekedett (még ha nem is értük utol Ausztriát), és a megnövekedett fogyasztás jelen kulturális hagyományaink, életfelfogásunk mellett együtt jár a megnövekedett ökológiai és szén-dioxid-lábnyomunkkal is. Hogyan lehet megállítani a globális gazdasági növekedést úgy, hogy a szegényeket közben felemeljük, és a társadalmi békét is megtartsuk?

Innen lépünk át *A jövő – új alapok* fejezetbe, mely az elhibázott és meg nem valósult akciótervek mellett arra keresi a választ, hogy mit is kéne valójában tenni. Ami a legfontosabb, írja Jordán Ferenc, hogy rugalmasnak kell lenni. Ami eddig célravezető, elfogadható módszer vagy érték volt, nem lehet az a közeljövőben. Teljesen új alapokra kell helyezni a természethez való viszonyunkat (kicsiben és nagyban is). „A bolygó minden zugát benyüzsöggjük, és magunkat ettől tartjuk természetszerető embernek.” Megálljt kell parancsolni a nyüzsgésnek. A népeszsabályozás sem lehet tabu többé. Hiszen a nyugdíjreform sokkal egyszerűbb és olcsóbb, mint a globális környezeti problémák kezelése. Iskolázottság és jólét vezet a népesség növekedésének a megállításához, ez is közismert tény. És ahhoz, hogy rugalmasan elfogadjuk az új szabályokat, az új társadalmi normákat, az értelmetlen túlfogyasztást és kényelmet, ahhoz érteni kell ezeket a globális folyamatokat, a bioszférára és a ránk leselkedő veszélyeket. Ehhez viszont „kiművelt emberfők” sokaságára van szükség. Jordán szerint „tervszerű visszavonulót kell fűjni”. A könyv elolvasása után biztosan megérti az olvasó is, igen, mindezekre

szükség van, de hogy hogyan fog ez megvalósulni, az jelen pillanatban egyáltalán nem körvonalazódik.

A könyv rövid epilógusa reményt adó akar lenni, de érzésem szerint igazán reményt adó cselekvési tervvel nem áll elő, a könyv letétele után is bennem maradt a szorongás és a tehetetlenség érzése. Nem kétséges, hogy a szerző sok esetben tudatosan fogalmaz sarkosan, tesz túlzó megállapításokat. Bátran felvállalja, sokszor érzelmektől sem mentes véleményét. Fel lehet ezt neki róni, ám ezzel a módszerrel és humorával fenntartja az olvasó figyelmét, miközben folyamatos gondolkodásra készíti. Mindenképpen érdemes elolvasni annak, aki képet akar kapni, hogy mennyire összetett biológiai, társadalmi, gazdasági és kulturális kihívás előtt állunk.

(Jordán Ferenc: *Az ember vége a természet esélye. Helyünk a földi ökoszisztémában*. E-könyv. Budapest: Open Books, 2023, 282 o.)

Scheuring István

az MTA doktora,
HUN-REN Ökológiai Kutatóközpont Evolúciótudományi Intézet